

MORGADES I TORRAS I BAGES, ELS CREADORS DEL NACIONALISME CATALÀ

RESUM

Text de la darrera conferència de Mn. Joan Bonet i Baltà, pronunciada a Vilafranca del Penedès al mes de maig de 1988, al saló de sessions de l'Ajuntament de Vilafranca, amb caire de lliçó magistral en l'acte de cloenda de les Primeres Jornades d'Estudis Penedesencs, celebrades al Museu de Vilafranca i organitzades per l'Institut d'Estudis Penedesencs.

ABSTRACT

Text from the last lecture by Priest Joan Bonet i Baltà, delivered in Vilafranca del Penedès in the month of May 1988, in the Assembly Hall of Vilafranca's Town Hall, under a magisterial tone during the closing ceremony of the First Symposium of Penedès Studies, held in Museu de Vilafranca and organised by Institut d'Estudis Penedesencs.

Una salutació al senyor alcalde, a les autoritats i a tots els que sou aquí. Aixeco la vista perquè estic mirant uns quadres, aquí i allà, i perquè parlaré d'aquests senyors* i vull demanar lucidesa, a veure si sabré interpretar el que pensaven i, sobretot, el que feren. El tema –Morgades i Torras i Bages, creadors del nacionalisme català– potser és massa propi i peculiar per fer-lo un capellà, però aquests també eren capellans, i bisbes, que vol dir més jerarquia i més responsabilitat; així jo, un simple capellà, també en puc parlar.

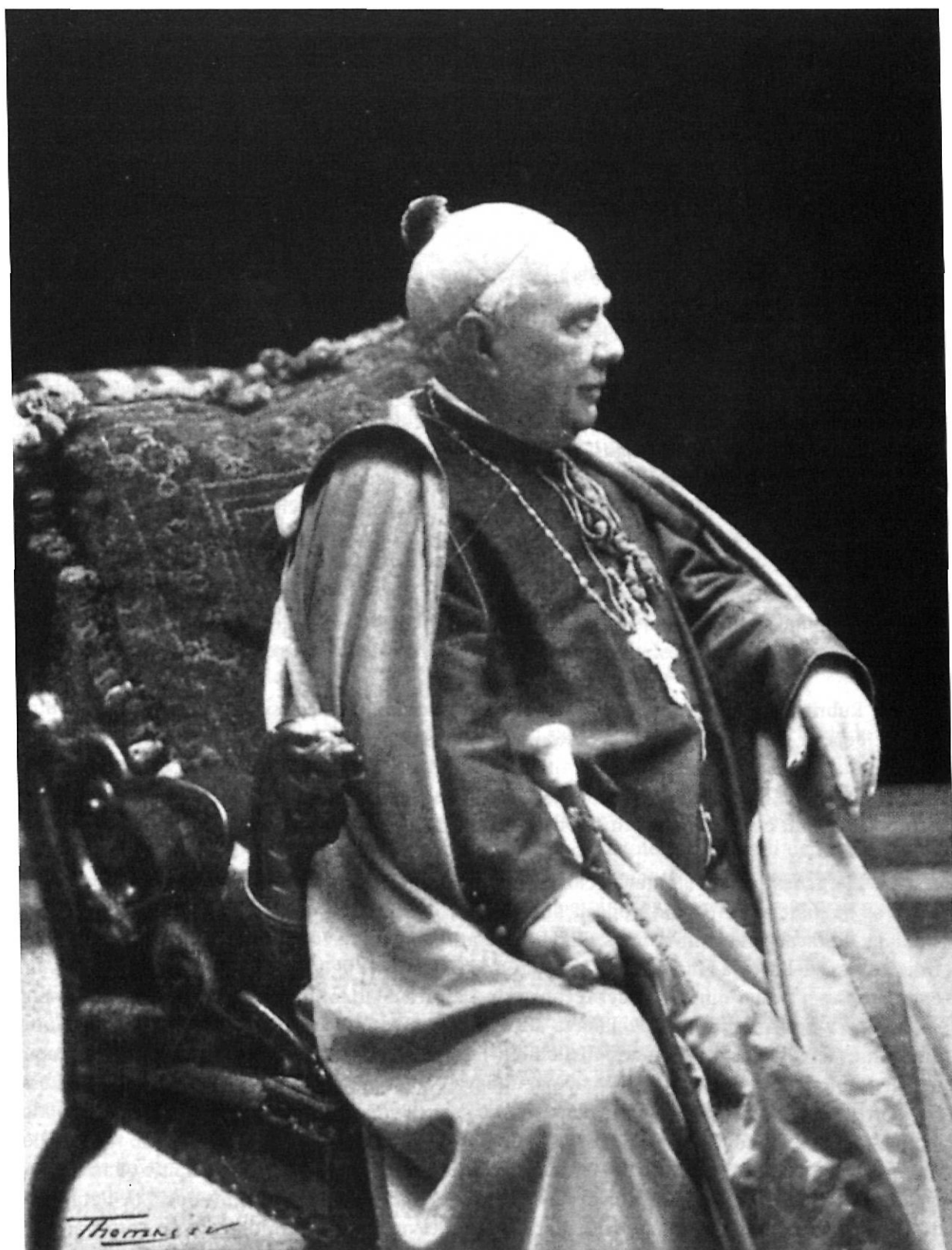
Les meves paraules volen tenir una doble intenció: primer explicar-vos un tema penedesenc, així m'adjunto al caràcter que han tingut els vostres estudis aquests dies, i segonament glossar el nostre tema i, a través dels personatges, amb les seves idees i les seves iniciatives, unir-nos a les celebracions que ben aviat a tot Catalunya dedicaran estudis i commemoracions, les més solemnes i entusiastes, a la ja començada celebració del mil·lenari de la nacionalitat catalana. Parlarem d'idees i d'iniciatives, de fets diversos, d'actituds que prengueren el doctor Morgades i el doctor Torras i Bages, penedesencs de soca-rel, per restaurar a Catalunya, tan vigorosament com els fou possible, els principis, les bases i la consciència social de la seva identitat com a nació. Les meves paraules tindran un enfocament de ressenya històrica. Voldria situar el moment històric, a finals del segle passat, quan aquests dos penedesencs van entrar amb eficàcia proselitista en el seu sincer esforç per aconseguir en la nostra terra el redreçament de la consciència nacional catalana, tan esmorteïda llavors.

Morgades i Torras i Bages entraren amb eficàcia en la seva tasca reivindicadora quan Catalunya vivia un impuls inicial de restauració amb l'anomenada renaixença catalana. Tots nosaltres coneixem aquells inicis en els quals tingué tant a veure l'home, el nostre Milà i Fontanals, en aquells moments feliços en què es van reprendre els Jocs Florals. Aquesta renaixença

Morgades i Torras i Bages entengueren que aquella renaixença cultural que es vivia ja a Catalunya havia de coronar-se amb una restauració militant d'un esperit nacional que no existia. Ells dos van creure que per al poble català i per als sacerdots seria un benefici, i que aquella renaixença literària i cultural havia de completar-se expandint arreu una consciència política que tingués com a base els principis substancials de la nostra pròpia nacionalitat. La nostra nacionalitat, francament, era mig morta. Sabeu tots que Felip V amb la seva «Nova planta», amb altres lleis nefastes, pretenia anar-la destruint, i així va semblar gairebé durant un segle, fins al moment de la renaixença.

Però no era veritat que existís un separatisme: amb els seus treballs i escrits, i també amb les seves iniciatives, el que aquests bisbes volien simplement era donar a tots els seus conciutadans el recobriment de la consciència nacional, la consciència de pàtria catalana.

Primerament apuntem històricament el gest del bisbe Morgades al donar un significat català a la restauració del monestir de Ripoll, ara fa cent anys, i ho commemorem. La restauració de Ripoll ha de comptar-se com una efemèride alhora religiosa i patriòtica, creada per l'impuls ascendent de renovació que portava la renaixença catalana. El temple de Ripoll, bastit per Guifré el Pilós i dedicat a la Verge Maria, fou regit secularment per l'orde benedictí, i va rebre sempre l'enaltiment constant de les butlles dels papes, i dels comtes i poble català; pels fets inicials de la reconquesta, uns i altres consideraven que s'havia convertit en centre, en redós i en bressol de la nostra nacionalitat catalana.

Josep Morgades i Gili, bisbe de Barcelona, mort el dia 8 de gener de 1901.

Des del segle xv caigué la malastrugança sobre el monestir i a partir de llavors va viure la dissort de Catalunya. La renaixença, que donà ales a la resurrecció de tantes coses nostres que havien estat oblidades, desitjà ardentment un monestir de Ripoll restaurat. Vingué l'esforç resolutiu de Morgades. Tot l'esforç d'abans dins la renaixença fet per altres va ser debades, però ell, amb el seu esforç resolutiu, quan va ser nomenat bisbe de Vic l'any 1882, l'emprengué amb la força creadora que trobem tota la seva biografia tan plena de realitzacions. Es pot dir que Ripoll fou la iniciativa que va aguantar amb més alè i més apassionadament, durant vuit anys i sempre enmig de grans dificultats.

Morgades digué, o proclamà a través dels papers, que la resurrecció de Ripoll cercava com a suprem afany la resurrecció de l'esperit de Catalunya. Heus ací les dades principals. El 1883 Morgades ho demana al Govern central i diu: «Vull per a la mitra de Vic aquest exmonestir destruït, cremat, que la diòcesi de Vic vol». Però fou debades, això, no l'hi donaren, i llavors buscà un subterfugi, si voleu una mentida de bisbe: «Vull fer una parròquia allà», i no li negaren aquelles runes amuntegades pedra sobre pedra. En prengué possessió el 31 de desembre del 1885 i tot seguit, amb gran difusió de mitjans, ho va comunicar al poble català. Morgades féu una al·locució i va prologar així el propòsit de ser-ne restaurador: «Venimos –ho deia en castellà, ja que en aquella època gairebé no s'admetia la dualitat en les grans declaracions– a confiar al pueblo fiel, y a los catalanes especialmente nuestro propósito y resolución de restaurar cumplidamente aquella insigne joya del arte cristiano y poder así celebrar en la basílica de nuevo consagrada y al servicio restituida, el milenario de la primera consagración de Santa Maria de Ripoll. Todos saben –deia ell– lo que significa, lo que Ripoll significa –repetia– en la historia de nuestra nacionalidad. La empresa es grande, costosa, pero no difícil, ni mucho menos imposible».

Rubricava aquesta proclama també el canonge Collell, l'eclesiàstic catalanista més dinàmic de l'època, aquell que hi fou ajuntat quan els bisbes foren castigats per Roma. Ell era, havia estat, i tota la vida fou així... Va ser el títol que va donar-li el bisbe Torras en la dedicatòria de *La tradició catalana*, quan la hi va enviar, ell que era el seu amic íntim, i li va escriure: «Te l'envio perquè sé que tu ets l'agitador príncep de la nostra renaixença».

Morgades, amb voluntat decidida, emprengué una mobilització cívica i religiosa, fonia esforços airejant arreu el seu propòsit amb escrits, lletres personals i fulls. En tots els ambients catalans destacava el sentit religiós i també subratllava sempre el patriòtic i impulsava la reconstrucció total del secular monestir. Es contenen anècdotes molt agudes de les seves grans pressions enginyoses per trobar diners i poder reconstruir. Després de la primera al·locució bilingüe al poble català que vingué després, ell demanava a tota la premsa sorgida arreu de Catalunya i les juntes diocesanes locals aplegaven adhesions, obrien llistes de donatius. *La Veu de Montserrat*, sempre dempeus enmig de tota la premsa catalana, donava com a portaveu de la restauració l'ajut literari amb recordatoris històrics, aportacions i comentaris de documentació antiga, llegendes, folklore, poesies, etc. Sens dubte que l'aparició de *Canigó* del poeta Verdaguer, el 1886, amb tanta història ripollenca, donà a la restauració en curs el moment més líric. I fou també ben líric quan a Ripoll mateix el bisbe Morgades –quina història!– va coronar a Mn. Verdaguer com a poeta de Catalunya. I tot això en el curs de la restauració, amb l'afany del nostre doctor Morgades de portar aquesta restauració a la gent catalana. Durant l'any 1893 tingueren lloc els actes de la nova consagració de l'altar i del temple, es col·locà darrere l'altar el mosaic de la Verge, es donà digna sepultura a

les despulles del comte i dels abats... Morgades va organitzar les grans processons, l'enterrament dels comtes i dels abats. Situeu-vos en aquells moments quan els cossos dels nostres reis havien estat salvats i eren allà, a l'arxiu de la Corona d'Aragó, en capsas. Morgades va crear una gran processó per tot Barcelona, de l'arxiu de la Corona d'Aragó a la catedral, de la catedral a l'estació i de l'estació a cada poble en el qual parava el ferrocarril, allí sortien els capellans i el poble per tal de resar l'absolta a aquells nostres reis i comtes, fins a arribar a Vic. Allí es van fer actes solemnes a la catedral i als carrers, i l'endemà una altra processó i, també amb ferrocarril, fins a Ripoll, allí les grans festes que duraren tres dies.

El que llavors era un jove nacionalista català, el polític tarragoní Rovira i Virgili, explica com de jove va recollir el missatge que Morgades li havia donat en aquells moments, en aquesta restauració. Rovira i Virgili, després de voler reivindicar la memòria i la glòria d'aquest gran bisbe català, exclamava admirat: «Qui pot oblidar a casa nostra aquelles veres paraules del bisbe Morgades quan deia que ja podia morir content»... Es referia al text bíblic que recollí Morgades a l'última pàgina del recordatori de la consagració, recordatori que repartí a tothom. En llegir-lo hom veu un sincer i lúcid aclariment d'aquest pensament íntim del propòsit operant que va portar Morgades a emprendre la renovació de Ripoll. Aquest text totes les generacions catalanes en visitar Ripoll el poden llegir sobre una làpida clavada a la dreta, ben a prop de la tomba del bisbe Morgades, a l'entrada del temple romànic, i que diu: «Ja moriré content, content moriré després d'haver retornat a la santíssima Verge son antiquíssim trono de Ripoll. A Catalunya retornà la seva casa pairal i a sos comtes i abats llur glorífica sepultura, i haver treballat per fer reviure son esperit i ses virtuts, i amb uns i altres les venerades tradicions catalanes. Que Déu nostre Senyor m'escolti i atenga i segueixquen així tots els meus estimats compatricis». Aquest era el comiat, el colofó, que posava a l'esforç de vuit anys de la restauració d'aquell monestir.

Anem a un altre testimoniatge de la grandesa de Morgades. La predicació de la paraula divina i l'ensenyança del catecisme en llengua catalana és la primera de les instruccions que dona quan pren possessió de la diòcesi de Barcelona. Tenim una sèrie de cartes on es veu que ell es va oposar resolutament a anar a Barcelona després de tants anys i cansat com estava; en paraules textuais: «No tinc ànim per poder restaurar un cos que ja quasi no viu». Així li deia en una carta al Secretari d'Estat del Vaticà que l'instava que anés a Barcelona. El mateix secretari d'Estat que en les cartes posteriors que li va escriure li va clavar les espines més greus que es poden donar a un sacerdot, no solament arran d'aquest document sinó també arran del document últim de la seva vida, i va ser arran d'aquestes que ell va morir de dolor.

En el *Butlletí Oficial de la Diòcesi de Barcelona*, el primer que es va publicar, aparegué un text català: «Predicació de la paraula divina i ensenyament del catecisme en llengua catalana». Situem-nos en l'època. El *Diari de Barcelona* va publicar-lo, també la *Revista popular*, la Unió Catalanista, com a fruit de la seva segona assemblea, a Reus, va promoure la seva propaganda, es va dir que s'havia d'anar cap a la publicació dels llibres de pietat en català, que no n'hi havia. En va sortir llavors un, i a les primeres pàgines d'aquest primer llibre catalanista de devoció cristiana hi van recollir el text del bisbe Morgades.

Ell tenia consciència que havia pres una mesura radical. Deia que era molt responsable, però, del que deia i que, sens dubte, produiria mal efecte a certs esperits superficials, però justifi-

cava aquesta mesura amb una llarga exposició doctrinal històrica, aportava altres raonaments de signe lingüístic i pedagògic, de continuisme sociopolític, i triava una conclusió que com a manament deia: «Exhortem, sense apremi d'express manament, que no obstant estem disposats a donar, si no se nos secunda en aquesta empresa de zel capaç de la salvació de les ànimes. Exhortem, diem, a tots els parrocos, a tots els predicadors de la nostra diòcesi, que anunciïn i facin anunciar la divina paraula en català». No es feia així en la majoria de llocs, a Barcelona i a altres indrets. La primera iniciativa que Morgades tingué a Barcelona fou aquesta: «que anunciïn i facin anunciar la divina paraula» implicava sermons, implicava catecismes.

El prelat vol atreure l'atenció sobre aquesta iniciativa nacionalista de defensa general de la nostra llengua catalana, per això aquest document, i és important la seva anàlisi, comporta una vivor d'expressió en alguns aspectes que cal recollir, ja que bé tindran cura de subratllar-ho els seus enemics en les grans polèmiques que van sorgir. Sobre l'ensenyament diu: «És conegut en tot el món l'abandó que té Espanya de tot quant es refereix a la instrucció», i es lamenta llavors del mal gravíssim de l'analfabetisme i de l'admissió en el món del treball dels infants en edat escolar. Tampoc no van ser ben acceptats els seus conceptes sobre el mal del centralisme, el tracte preferent que es donava a la llengua castellana aquí, a la terra catalana, la poca estimació que existia pel català a les esferes responsables, amb les diferències substancials que remarca en frases on diu que el poble té la seva manera de pensar, de sentir i d'expressar-se en la pròpia llengua i que no fóra equitatiu que es promogués la imposició d'una llengua particular d'una regió a totes les regions d'un estat de diverses llengües.

El document és llarg, penseu que en el *Butlletí Oficial de la Diòcesi* va durar quatre mesos la publicació d'aquest text, perquè, és clar, la primera afirmació publicada en el primer butlletí, d'imposició, calia formular-la i conduir-la amb tota altra classe de documentació. Ja era responsable del que feia però era un camí llarg. Cap al final de la instrucció hi ha un paràgraf d'una enèrgica duresa d'expressió i, en llegir-lo, hom comprèn que fos el text que més discussions polítiques va crear i que més testimoniatges posteriors han citat en la història de la defensa de la llengua catalana. En la seva època fou titllat arreu d'un «acto abusivo de potestad», o com un «crimen a la lesa patria». És una frase viva, aguda, punyent, de sentit polític, com a revulsiu, és la següent: «Ja que amb una paciència a penes concebible sofrim fa tant de temps el jou de ser administrats, ensenyats, jutjats en castellà, cosa que ens perjudica greument, siguem exigents, almenys, en ésser instruïts en català en allò que mira al cel i ens posa a tots nosaltres en relació amb Déu».

La reacció contradictòria sorgiria arreu. El tema pastoral que tractava i la seva posició sociopolítica es van debatre. Com a síntesi voldria dir-vos que foren quatre les sessions celebrades al Parlament i tres les del Senat dedicades al tema. Tots els polítics espanyols hi prengueren part, els nostres polítics en defensa, els altres en punyent atac excitant que el bisbe, com a senador que era llavors per Barcelona, anés al Senat a escoltar-ho, però ell restà dempeus a Barcelona. L'oposició manipulava, diuen, aquests temes. Va ser un crit de rebel·lia, aquesta pastoral, plantejava un problema que afecta el govern, que afectava tot el país, el futur de la unitat espanyola, es pot dir que a la seva existència com a nació.

Es va dir que el bisbe enverinava el problema de Catalunya, que feia reunions separatistes a casa seva. En realitat es feia al·lusió a un altre tema del qual no tindrem temps de parlar, que

és el d'una reunió que es va fer al palau episcopal quan es tractà de la primera concessió de llibertat política amb els drets que Catalunya podia tenir en els pressupostos espanyols, amb la llei de regularització que va durar quatre o cinc anys abans de fer-se. Morgades havia acoblat a casa seva tots els senadors i tots els polítics en representació de Barcelona. Hi va haver una denúncia posterior que va ocasionar el testimoniatge en nom del Papa del secretari d'Estat del Vaticà. Aquest li va dir que era el bisbe que havia creat el catalanisme, això no s'havia dit mai, és la troballa que s'ha fet últimament en un document que ens ha arribat de Roma, de l'arxiu secret del Vaticà, sortit de la nunciatura.

Se l'havia titllat d'imprudent, que havia excitat les masses, que no s'havia comportat com un bon bisbe, amb prudència com cal, però no se l'havia acusat d'això. Se'l va acusar directament d'anar amb els catalanistes, d'aquesta desviació terrible de la política que havia sorgit a Barcelona, que ell l'havia creada i, per primera vegada en documents d'església, hi trobem, en parlar de les jerarquies catòliques, la paraula «catalanista» quan se l'acusa de ser el creador del catalanisme.

Anem a Torras i Bages, no en el camp d'acció sinó com a promotor de mentalitat, de canvi de pensament, d'obertura a realitats desconegudes que ens explica la història, com era la nacionalitat catalana, donar consciència als catalans. Això en l'ordre de realitzar coses ho trobem en Morgades en altres aspectes, però al seu costat hi havia el doctrinal, l'home que feia doctrina d'això, l'home que va donar el contingut substancial quan llavors a Manresa es van establir les bases inicials del moviment polític de la Catalunya moderna: les Bases de Manresa. El doctor Torras va assistir-hi, ell juntament amb el doctor Jaume Collell van ser els únics sacerdots que van assistir-hi.

Concretem, per donar-vos només fets històrics. El doctor Torras als primers llibres no parla de Catalunya. Va ser un treball de consciència davant d'una realitat el que li va produir la necessitat d'escriure. Ell havia dit moltes vegades que no volia escriure per escriure, que no volia fer bombolles de sabó, i va dir, també, «sempre que escric, sempre que faig aquest treball difícil de pensament i d'esforç personal per dir quelcom, d'escriure quelcom, ho faig amb finalitats determinades». Doncs bé, hi ha un moment que acaba de parlar de temàtiques religioses, de novenes a sant Joan, etc. Hi ha un moment determinat que tots els llibres que escriu són destinats al tema de fer reviuire el concepte de nacionalitat catalana. Mireu el procés dels seus llibres, l'ordre de publicació d'aquestes obres regionalistes fou el següent: el 1887 *L'Església i el regionalisme*, el 1892 *La tradició catalana*, el 1892 també *l'Apologia de la Vida*, el 1893 *Consideracions sociològiques sobre el regionalisme*, el 1899 *La força de la poesia*.

I aquí acaben les coses escrites sobre regionalisme, que deia ell, que nosaltres podríem posar-hi nacionalisme, podríem posar-hi coneixement de l'esperit català, etc. Després com a bisbe directament ja no treu cap altre escrit; això sí, responsablement, es va plantejar si havia de permetre la segona edició de *La tradició catalana*. Com sabeu, actualment som a la seva vuitena o novena edició. Llavors que l'acabaven de fer bisbe va tenir el deure de fer una segona edició, i es plantejà si havia acomplert com a bisbe, amb aquella serenitat pastoral que ha de tenir un bisbe, cap i responsable de la pietat, del pensament, de la vida religiosa. Les coses que havia dit eren dins, englobades en aquest esperit que pertocava a un bisbe, i ell es referma i diu que tot el que ha dit a *La tradició catalana* ho manté en la nova edició i dona el permís per fer-la.

Estàvem buscant aquí, en resum, els motius que ell explica de per què va entrar a fer regionalisme i a donar els passes mentals, de conceptes precisos, àdhuc sociopolítics. He trobat sobre això un text molt curiós: el regionalisme era per a ell una forma d'estructura de política nacional per salvar la decadència d'Espanya. Fixeu-vos en les paraules de previsió, en aquest moment que estem parlant de l'Espanya de les nacionalitats, de l'Espanya de les autonomies, fixeu-vos la síntesi que jo he fet aquí del seu pensament, són paraules exactes: «La substància nacional està no solament amenaçada pel parlamentarisme, sinó també pel cosmopolitisme revolucionari, enemic essencial del regionalisme, la tradició i el cultiu de l'esperit indígena, representa a Catalunya l'evolució democràtica moderna. Fora d'ella no pot haver-hi en aquesta terra veritable evolució democràtica. El pensament polític del regionalisme consisteix a veure si el decaïment públic de la monarquia espanyola es pot refer, més que no pas pels vincles cognitius de la política, enterament desacreditats, si es pot refer per medi de la vida dels membres, vigoritzant els òrgans regionals, sempre vius fins i tot quan estan esmoreïts, i els únics capaços de resurrecció perquè viuen de la pròpia naturalesa dels homes».

És un presagi que això ho escrigui un convilatà, un nostre penedesenc cent anys abans de la realitat que estem vivint: l'Espanya de les nacionalitats i les autonomies. Això que tan assossegadament vivim i que en aquella època era inquietud i era previsió d'un home que pensava en aquestes coses, un home que sentia, que es donava al poble a través del que era seu.

Moltes altres coses podria dir-vos d'aquests dos grans homes, de les coses que havien realitzat entre nosaltres, d'una sèrie de curiositats, com per exemple el text de la làpida que s'havia de posar davant del palau del rei Pere II. En Pacianet, el banquer de Vilafranca, un dia li va transmetre una carta dient-li que havia d'escriure el text de la làpida que s'havia de posar davant del palau del rei Pere II, i Torras contesta i diu en una carta a Pacià Amigué: «Quedeu autoritzats a modificar el text, àdhuc a prescindir-ne, puix per condescendència a vostè i per tractar-se de la meua vila he fet la inscripció perquè, com vostè comprèn, el meu llinatge de vida i mon actual treball no disposen una cosa que, encara que senzilla, exigeix una gràcia especial». Creia el doctor Torras que fer aquesta inscripció demanava una gràcia especial per poder fer-ho a Vilafranca. O potser una altra cosa que alguns no saben. Quan va cristal·litzar a finals de segle el moviment de la Unió Catalanista, i va voler cristal·litzar entrant a les eleccions davant dels fracassos que havien tingut homes tan importants com el ministre aquell que va fer per catalanista –ho diu en una carta el bisbe Torras a en Morgades– el jurista Duran i Bas que coneixia prou bé en Morgades. En una carta de contestació a la d'aquest últim en la qual li presenta a Torras com a bisbe successor seu a Vic, Duran i Bas li diu: «Ja sé que els catalanistes estaran contents, em presento jo tot i que en tenia un altre escollit per anar-hi però, no obstant això, rendeix el meu pensament a tu i et dic “sé que estaràs content per fer bisbe en Torras i Bages perquè és catalanista”».

Però no sabíeu que aquí a Vilafranca, entre nosaltres, es va fer la primera prova del patit polític catalanista. Existien a les eleccions els conservadors i els liberals, aquell torn que ens explica la història, però a conseqüència de la reunió de les Bases de Manresa, a la qual va assistir en Torras i Bages, en la realització arreu del programa polític català es va pensar, i davant del desencany de la primera legislació, què es volia fer per donar drets a l'autonomia de Catalunya, per les pretensions de Catalunya en aquell moment per tal que dels diners de Madrid n'arribés quelcom a Catalunya, és a dir, que dels diners que s'emportava Madrid vingués quelcom a la pàtria. Aquest

acord no va poder subsistir i es van revoltar els catalans d'aquella època, en Jaume Carner, en Puig i Cadafalch, en Duran i Bas, en Prat de la Riba, i un noi jove catalanista, en Francesc Cambó, tota la colla que formaven la Unió Catalanista. Aquells que havien creat les Bases de Manresa. Llavors van dir d'intentar anar a les eleccions per primera vegada, i el primer lloc que va ser escollit va ser Vilafranca del Penedès. Tots aquests polítics durant una setmana van anar per tots els pobles del Penedès, però també és ben cert que us haig de dir el fracàs que va tenir aquest primer intent del nacionalisme militant a Catalunya llavors, va ser l'any 1898. El fracàs d'en Polavieja, amb en Duran i Bas diputat a Madrid, va crear aquesta escissió que va creure que era necessari anar ja cap a la lluita política i va fer-ho a Vilafranca. És clar que els pagesos deien que els venien a parlar de les Bases de Manresa i no sabien què significaven, ells que volien que els vinguessin a parlar del vi i d'aquestes coses, i que no veien quin guany els havia de portar.

La proclama que signa en Prat de la Riba amb motiu de les Bases de Manresa té el mateix estil que textos de Torras i Bages, són el calcat dels capítols de l'obra de Torras i Bages per crear en la ment catalana aquest concepte de sentir-se nacionalista. Cent anys després tot això que es va crear a Vilafranca, que surt de Vilafranca, excita al record i a parlar-ne.

No oblidó que en aquell moment hi havien persones que conduïen el moviment polític, sobretot en Valentí Almirall. Ja sabeu que ell i en Torras i Bages tenien un pensament oposat sobre el catalanisme renaixent, *Lo catalanisme* de n'Almirall va ser donat a la gent catalana molts pocs anys abans que Torras i Bages, i ell ja deia, i Torras va dir el mateix: «Al jovent català jo ofereixo aquest llibre», i així com el Centre Català es trobava a baix de la casa política catalanista, a dalt hi havia el Centre Escolar, i és a aquests joves del Centre Escolar, molts d'ells sortits de les congregacions marianes, col·legis dels jesuïtes, on Torras i Bages va tenir cinc anys una casa de catalanisme, i d'allí van sortir, fills de la burgesia catalana, els grans polítics del catalanisme. En aquest Centre Escolar va preparar-se tot el moviment catalanista.

Hi va haver un enfrontament, àdhuc Torras i Bages volia contestar aquestes tendències de Valentí Almirall. Existeixen els textos. Quan jo vaig fer la segona edició de les obres completes de Torras i Bages vaig agafar aquest document de l'Almirall i vaig mirar de posar-lo, per primera vegada i amb caire d'acarament, no d'oposició sinó de documentació, entorn dels escrits de Torras i Bages, però encara es poden trobar textos de Valentí Almirall d'aquells moments difícils de la creació d'aquest pensament de resurrecció catalana.

* Es refereix als retrats de Josep Torras i Bages i Josep Morgades i Gili de la Galeria de Vilafranquins Il·lustres, situats al Saló de Sessions de la Casa de la Vila, on anava a pronunciar la seva conferència. (Nota del transcriptor, J. S. i B.).